Σχέδιο δράσης για την πρόληψη ή/και την καταπολέμηση του ρατσισμού και των διακρίσεων κάθε είδους, την ανάδειξη της σημασίας της διαφορετικότητας και την καταπολέμηση της βίας στα σχολεία

7085/14-05-2010 Απόφαση έγκρισης εκτέλεσης του έργου
20213/29-10-2010 Απόφαση ανάθεσης του έργου

- **I-RED ΙΔΙΕτερο ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ για τα ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΑ, την ΙΣΟΤΗΤΑ & την ΕΤΕΡΟΤΗΤΑ**
- **Ειδική Υπηρεσία Διαχείρισης ΕΠΕΚΔΙΒΙΜ του Υπουργείου Παιδείας Δια Βίου Μάθησης και Θρησκευμάτων**

Πρότυπος Συμβουλευτικός Οδηγός

Οδηγίες για την επιλογή και αξιολόγηση ενός προγράμματος καταπολέμησης του ρατσισμού

Φεβρουάριος 2012

Οδηγίες για την επιλογή και αξιολόγηση ενός προγράμματος καταπολέμησης του ρατσισμού

Πρώτο στάδιο: Αξιολόγηση των αναγκών

- Ποιες είναι οι ανάγκες των μαθητών ή και εκπαιδευτικών και γονέων που θα συμμετάσχουν;
- Ποιες είναι οι ικανότητές και δεξιότητες που ήδη έχουν σε ό,τι αφορά την συνύπαρξη τους με διαφορετικούς άλλους, την εφαρμογή της ισότητας και του δικαίου ή/ και της αντί-ρατσιστικής δράσης;
- Σε ποιο τομέα αντιμετωπίζουν δυσκολίες;

Δεύτερο στάδιο: Επιλογή του προγράμματος -Τι είδους πρόγραμμα μπορεί να ικανοποιήσει αυτές τις ανάγκες;

Ανάγκες. Ποιο είναι το κύριο πρόβλημα ή ζήτημα όσον αφορά τη διαφορετικότητα ή τον αντιρατσισμό που θέλετε να αντιμετωπίσετε;
Στόχοι. Ποιοι χρειάζεται να αλλάξουν ή να αναλάβουν δράση προκειμένου να αντιμετωπιστεί αυτό το ζήτημα κοινωνικής/συναισθηματικής μάθησης; (οι μαθητές, οι γονείς, οι εκπαιδευτικοί, το σχολείο, η κοινότητα)
Αποτελέσματα: Με ποιο τρόπο θα πρέπει να αλλάξουν αυτοί οι στόχοι; Τι είδους πρωτοβουλίες θα πρέπει να πάρετε;
***Δραστηριότητες*:** Με ποιο τρόπο μπορεί το πρόγραμμα και εσείς να κινητοποιήσετε αυτά τα άτομα να αλλάξουν ή να δραστηριοποιηθούν; Τι είδους βιωματικές ασκήσεις χρειάζεται να χρησιμοποιήσετε;
***Έργο*:** Τι είδους έργο ή αποτελέσματα μπορούν να προκύψουν μέσα από τις δραστηριότητες του προγράμματος;
Πόροι ενίσχυσης: Τι χρειάζεστε από το ευρύτερο περιβάλλον (τάξη, σχολείο, οικογένεια, κοινότητα) για την υλοποίηση των δραστηριοτήτων σας;
Σχέση δραστηριοτήτων και αποτελεσμάτων: Τι είδους δραστηριότητες πραγματοποιούνται για να επιφέρουν τα επιθυμητά αποτελέσματα;
Πλαίσιο: Ποιοι παράγοντες και τάσεις από το ευρύτερο περιβάλλον μπορούν να επηρεάσουν την επιτυχία ή την αποτυχία του προγράμματος;

Κλίμακα αξιολόγησης προγραμμάτων

1. Όσον αφορά την οργάνωση του προγράμματος

Σαφής στοχοθεσία: Οι στόχοι του προγράμματος και οι μέθοδοι επίτευξής τους στηρίζονται σε ένα σαφές εννοιολογικό πλαίσιο.

Αποτελεσματικές τεχνικές συντονισμού: Το πρόγραμμα περιλαμβάνει λεπτομερείς οδηγίες για να βοηθήσει τους συντονιστές να χρησιμοποιήσουν μια ποικιλία βιωματικών και μαθητοκεντρικών προσεγγίσεων.

Οι δραστηριότητες του προγράμματος και οι ασκήσεις έχουν διαθεματικό χαρακτήρα. Η δομή του προγράμματος παρέχει δυνατότητες για κοινωνική και συναισθηματική μάθηση στα πλαίσια διαφορετικών θεματικών αντικειμένων της σχολικής διδακτικής ύλης.

Ποιότητα ασκήσεων και δραστηριοτήτων: Τα μαθήματα του προγράμματος διαθέτουν μια συνεκτική δομή που περιλαμβάνει σαφείς στόχους και δραστηριότητες εκμάθησης, εργαλεία αξιολόγησης της προόδου και το σκεπτικό που συνδέει τα μαθήματα με το σχεδιασμό του προγράμματος και το βασικό θεωρητικό ή εμπειρικό υπόβαθρο.

Η χρησιμότητα των μεθόδων που εφαρμόζονται. Το πρόγραμμα παρέχει αποτελεσματική μεθοδολογία μάθησης και βοηθά στην εποπτεία της υλοποίησής των θεματικών των μεθόδων αξιολόγησης και του τρόπου χρήσης των δεδομένων που συλλέχθηκαν με στόχο τη βελτίωση του προγράμματος.

2. Όσον αφορά το συντονισμό του προγράμματος

- ***Συντονισμός στο σχολικό πλαίσιο:*** Το πρόγραμμα περιλαμβάνει δομές που προάγουν την ενίσχυση και την επέκταση της ευαισθητοποίησης στη διαφορετικότητα ή την αντι-ρατσιστική δράση έξω από την τάξη και μέσα σε όλο το σχολείο.
- ***Συνεργασία σχολείου και οικογένειας*:** Το πρόγραμμα περιλαμβάνει στρατηγικές ή δραστηριότητες που αποσκοπούν στην ενίσχυση της επικοινωνίας ανάμεσα στο σχολείο και την οικογένεια και την εμπλοκή της οικογένειας στην εκμάθηση αντι-ρατστιστικών δεξιοτήτων των παιδιών τόσο στο σπίτι όσο και στο σχολείο.
- ***Συνεργασία σχολείου-κοινότητας:*** Το πρόγραμμα παρέχει στους συντονιστές δραστηριότητες και μεθόδους για να υλοποιήσουν ή να επεκτείνουν το πρόγραμμα στην κοινότητα άνετα και αποτελεσματικά

Τρίτο και τέταρτο στάδιο: Στόχος της αξιολόγησης και συγκέντρωση των δεδομένων

Οι αξιολογήσεις των προγραμμάτων διεξάγονται για να εκτιμήσουμε πόσο καλά λειτουργεί ένα πρόγραμμα και κατά πόσο έχει πετύχει τους στόχους του. Μπορούν να διεξαχθούν είτε από εξωτερικούς κριτές είτε από ίδιους τους συντονιστές του προγράμματος. Υπάρχουν πολλοί τρόποι με τους οποίους μπορεί να αξιολογηθεί ένα πρόγραμμα. Ωστόσο, οι βασικές μέθοδοι είναι δύο: Η αξιολόγηση της διαδικασίας ή της υλοποίησης και η αξιολόγηση του αποτελέσματος/ επίδρασης (Dalton, Elias, Wandersman, 2001. Riley-Tillman et al., 2005).

Αξιολογήσεις με βάση το αποτέλεσμα

Με ποιο τρόπο μπορώ να αξιολογήσω το πρόγραμμα που υλοποίησα;

- *Σε τι είδους αλλαγές αποσκοπούσε η πραγματοποίηση του προγράμματος;*
- *Ποιοι είναι οι στόχοι της αξιολόγησης (για παράδειγμα, ποιος είναι ο καλύτερος τρόπος για να μετρηθούν αυτές οι αλλαγές ή τι θέλετε να αποφασίσετε με βάση τα αποτελέσματα της αξιολόγησης).*
- *Ποιες από αυτές τις μεθόδους αξιολόγησης συγκεντρώνει όλες τις απαραίτητες πληροφορίες;*
- *Τι είδους πληροφορίες είναι απαραίτητες για να πάρετε τις αποφάσεις που χρειάζεται (για παράδειγμα, πώς βίωσαν τα παιδιά το πρόγραμμα, τι είδους αλλαγές εμφάνισαν τα παιδιά εξαιτίας του προγράμματος. Από ποιες πηγές θα πρέπει να συλλεχθούν δεδομένα (για παράδειγμα, από τους μαθητές, από εσάς, από καταγραφές της προόδου, από ημερολόγια κ.τ.λ);*
- *Με ποιον τρόπο θα συλλέξετε τις πληροφορίες που χρειάζεστε (ερωτηματολόγια, συνεντεύξεις, εξέταση δεξιοτήτων, παρατηρήσεις, εξέταση γραπτών αρχείων);*
- *Με ποιον τρόπο μπορούν να αναλυθούν οι πληροφορίες;*

Υπάρχουν τέσσερα επίπεδα αξιολόγησης των πληροφοριών και αφορούν:

- τις αντιδράσεις και τα συναισθήματα των μαθητών στο υλικό που παρουσιάστηκε,
- τη μάθηση (διαμορφωμένες συμπεριφορές, αντιλήψεις, γνώσεις, ή πράξεις (αναστοχαστική σκέψη που συνοδεύεται με πράξεις
- τις αλλαγές στις δεξιότητες (εφαρμοσμένη μάθηση που διαμορφώνει τη συμπεριφορά),
- τη γενικότερη αποτελεσματικότητα (βελτιωμένη επίδοση εξαιτίας της αλλαγής των συναισθημάτων, των στάσεων και των συμπεριφορών και της αντίληψης του εαυτού και

του κοινωνικού πλαισίου).

2. **Αξιολογήσεις με βάση τη διαδικασία**

Μια επιτυχημένη αξιολόγηση της διαδικασίας θα πρέπει να περιλαμβάνει τα ακόλουθα στοιχεία (Dalton, Elias & Wandersman, 2001):

- Περιγραφή του πλαισίου υλοποίησης του προγράμματος (του χώρου όπου λαμβάνει χώρα το πρόγραμμα, των δραστηριοτήτων και των διαδικασιών που εφαρμόζονται, τη διάρκεια του προγράμματος κ.τ.λ.)
- Περιγραφή των διαδικασιών που χρησιμοποιήθηκαν για το σχεδιασμό και την υλοποίηση του προγράμματος.
- Περιγραφή των εφαρμογών του προγράμματος (δραστηριότητες, μεθοδολογία, χρονική διάρκεια) συμπεριλαμβανομένων όποιων αλλαγών του προγράμματος.
- Αναγνώριση και περιγραφή τυχόν γεγονότων ή παραγόντων που επηρέασαν την πραγματοποίηση και τα αποτελέσματα.
- Υλικό του προγράμματος, για παράδειγμα, πρακτικά συναντήσεων, αναφορές, εργασίες των μαθητών (ζωγραφιές, ημερολόγια, γραπτές αναφορές κ.τ.λ.).

Περιγραφή της διαδικασίας

Η περιγραφή της διαδικασίας υλοποίησης θα πρέπει να περιλαμβάνει τα ακόλουθα στοιχεία:

- Την αλληλεπίδραση μεταξύ των συμμετεχόντων
- Το βαθμό της συμμετοχής (Οι δραστηριότητες άρεσαν στους μαθητές; Ποιες ήταν και ποιες δεν ήταν αποτελεσματικές; Πόσο μπόρεσαν να μείνουν συγκεντρωμένοι στη διαδικασία;)
- Τυχόν εκπαίδευση των εκπαιδευτικών, των συντονιστών του προγράμματος ή και άλλων συμμετεχόντων.
- Την αλληλεπίδραση μεταξύ των συμμετεχόντων και ατόμων στην ευρύτερη κοινότητα, που δεν συμμετείχαν στο σχεδιασμό του προγράμματος.

Περιγραφή και συλλογή δεδομένων για τις εφαρμογές του προγράμματος

Ακολουθούν βασικά ερωτήματα που θα πρέπει να λάβετε υπόψη σας κατά την αξιολόγηση της διαδικασίας:

- Τι είδους προβλήματα αντιμετωπίσατε στη διαδικασία επίτευξης των στόχων σας; Με ποιο τρόπο αντιμετωπίστηκαν;
- Πραγματοποιήσατε όλες τις προγραμματισμένες δραστηριότητες; Εάν όχι, τι ειδους

ελλείψεις υπάρχουν; Τηρήσατε το χρονοδιάγραμμα της υλοποίησης των δραστηριότητων;

- Αν τυχόν αναθεωρήσατε τους στόχους, τα σχέδια ή τα χρονοδιαγράμματα, ποιος ήταν ο λόγος;
- Ποιοι στόχοι προστέθηκαν αργότερα και για ποιο λόγο;
- Σημειώθηκαν αλλαγές στους συντονιστές ή στους εκπαιδευτικούς που συμμετείχαν στο πρόγραμμα ; Εάν ναι, τι επίδραση είχαν αυτές οι αλλαγές;
- Ποιο ήταν το επίπεδο στήριξης του προγράμματος από το προσωπικό του σχολείου και τους γονείς; Πώς αυτό επηρέασε τη συνολική προσπάθεια;
- Τι είδους μαθήματα πήρατε και μπορεί να είναι χρήσιμα και στους άλλους;

Συλλογή δεδομένων

Οι παρατηρητές (υπεύθυνοι αγωγής υγείας και άλλοι εκπαιδευτικοί) θα απαντήσουν ερωτήσεις όπως αυτές που ακολουθούν:

- Η διαδικασία κύλισε ομαλά ή εμφανίστηκαν δυσκολίες στην επικοινωνία ή και στις σχέσεις ανάμεσα στους συμμετέχοντες;
- Οι συμμετέχοντες συνεργάζονται καλά μαζί;
- Οι συμμετέχοντες χρησιμοποιούν αυτά που μαθαίνουν στην καθημερινή τους ζωή; Στο σπίτι; Στην κοινότητα;

Επιπλέον, θα πρέπει να πάρετε συνεντεύξεις από τους πρωταγωνιστές του προγράμματος (μαθητές, γονείς και εκπαιδευτικούς) για να συμπληρώσετε τις πληροφορίες που αποκομίσατε από την παρατήρηση. Αυτές οι συνεντεύξεις θα πρέπει να αποκαλύψουν τις εντυπώσεις τους από το πρόγραμμα, τις παρατηρήσεις τους όσον αφορά τις δυσκολίες που αντιμετώπισαν , πιθανές εξηγήσεις γι' αυτά τα προβλήματα, όπως και προτεινόμενες λύσεις. Η μέθοδος των ανοιχτών ερωτήσεων είναι η πλέον ενδεδειγμένη για τη συλλογή των παρατηρήσεων, γιατί δεν περιορίζει τους συμμετέχοντες. Αντίθετα, το πρωτόκολλο για τις συνεντεύξεις θα πρέπει να είναι πιο δομημένο για να εξασφαλίσετε συνοχή και εγκυρότητα.

Πέμπτο στάδιο: Δικαιολόγηση συμπερασμάτων: Τι σημαίνουν τα δεδομένα μου;

Ανάλυση δεδομένων- Η ανάλυση των δεδομένων είναι μια διαδικασία που περιλαμβάνει την οργάνωση και την ταξινόμηση των πληροφοριών που έχετε συλλέξει και αναλύσει, τη σύγκριση των αποτελεσμάτων με άλλες σημαντικές πληροφορίες και την παρουσίαση των αποτελεσμάτων με απλό και κατανοητό τρόπο. Η ανάλυση των δεδομένων προσαρμόζεται στους στόχους του προγράμματος. Στην παρουσίαση των αποτελεσμάτων, θα πρέπει να αναφέρετε τον αριθμό των

παιδιών που συμμετείχαν και το ποσοστό των παιδιών που πέτυχαν το επιθυμητό αποτέλεσμα Στη συζήτηση συγκρίνετε τα αποτελέσματα με τις αρχικές υποθέσεις σας και μην ξεχάσετε να λάβετε υπόψη σας τους περιορισμούς της αξιολόγησης, τυχόν προκαταλήψεις, καθώς και στοιχεία όσον αφορά την αξιοπιστία και την εγκυρότητα της αξιολόγησης σας.

Έκτο στάδιο: Αξιοποίηση των ευρημάτων της αξιολόγησης και διάχυσης της γνώσης

Ο τελικός στόχος του προγράμματος είναι να αξιοποιήσετε τις πληροφορίες που συλλέξατε για να βελτιώσετε το πρόγραμμα. Τα αποτελέσματα της αξιολόγησης θα πρέπει να χρησιμοποιηθούν για να τεκμηριώσουν την αποτελεσματικότητα του προγράμματος σας, να αναδείξουν τρόπους βελτίωσης του, να τροποποιήσουν το σχεδιασμό του προγράμματος και να δικαιολογήσουν τη μελλοντική εφαρμογή ή χρηματοδότησή του.

Ομάδα παραδοτέου

- Σοφία Τριλίβα, PSY.D. Επίκουρη καθηγήτρια Κλινικής Ψυχολογίας, Πανεπιστήμιο Κρήτης
- Τάνια Αναγνωστοπούλου, Ph.D. Κλινική Ψυχολόγος, Ινστιτούτο Ψυχολογίας και Υγείας, Θεσσαλονίκη
- Αθανάσιος Μαρβάκης, Αναπληρωτής Καθηγητής Κλινικής Κοινωνικής Ψυχολογίας , Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης, Παιδαγωγικό Τμήμα Δημοτικής Εκπαίδευσης
- Βασιλική Πλιόγκου, M.Sc.-Δρ. Επιστημών Αγωγής Παιδαγωγικού Τμήματος Δημοτικής Εκπαίδευσης Α.Π.Θ. (συμμετοχή στην αξιολόγηση των προγραμμάτων)
- Μίλτος Παύλου, Κοινωνιολόγος, Διευθυντής i-RED (επιμελ.τελικού παραδοτέου)

Ομάδα Έργου		
Συνολικός Υπεύθυνος Έργου	Μίλτος Παύλου	Κοινωνιολόγος-Νομικός, Διευθυντής i-RED
Επιστημονική Υπεύθυνη Έργου	Σοφία Τριλίβα	Επίκουρος Καθηγήτρια Κλινικής Ψυχολογίας, Τμήμα Ψυχολογίας, Σχολή Κοινωνικών Επιστήμων, Πανεπιστήμιο Κρήτης
Κύρια ερευνήτρια	Αναστασία Αναγνωστοπούλου	Διεύθυνση Ινστιτούτου Ψυχολογίας και Υγείας
Ερευνητής	Αθανάσιος Μαρβάκης	Αναπληρωτής Καθηγητής Κλινικής Κοινωνικής Ψυχολογίας , Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης, Παιδαγωγικό Τμήμα Δημοτικής Εκπαίδευσης
Συντονιστής Καταγραφής	Δημήτρης Παρσάνογλου	Πάντειο Πανεπιστήμιο Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών, Τμήμα Κοινωνικής Πολιτικής, Εργαστήριο Σπουδών Φύλου και Ισότητας
Ερευνητής	Μιχάλης Μεντίνης	Ph.D., Manchester Metropolitan University
Ερευνήτρια	Στέλλα Μπουχούνα	M.Sc. Πτυχιούχος Μεταπτυχιακού Προγράμματος Σχολικής-Εξελικτικής Ψυχολογίας, Α.Π.Θ.
Ερευνήτρια	Βασιλική Πλιόγκου	M.Sc.-Δρ. Επιστημών Αγωγής Παιδαγωγικού Τμήματος Δημοτικής Εκπαίδευσης Α.Π.Θ.
Ερευνήτρια	Όλγα Καλογερίδου	Καταγραφή διαδικτυακών πρακτικών